

3.1. ОТКРИВАНЕ НА СЛОВOTO

Продължителност на занятието: Стандартен вариант - 80 минути; удължен вариант (например, на Зелено училище) – 120 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Повишаване на интереса на учениците към езика, чрез въвеждае им в широк тематичен кръг, извън рамките на традиционното учебно съдържание: произход на езика, функции на езика, произход на писмеността, сходство на езиците, структура на езика и др. Провокиране на мислене и творчество, изследователски интерес, откривателство.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

• Ненужни ключове - може и изрязани от хартия

• Листове за рисуване и флумастри
• Игрови реквизит: някакви подходящи модули за сглобяване или игра от типа на мозайка или картонен конструктор. Ако няма възможност за такъв реквизит, могат да се използват няколко стола, или самите участници могат да послужат като «жив конструктор». Необходима е и скица/чертеж на конструкцията, която трябва да се изработи от съответните части.

• За удължения вариант е необходим размножен текстът «Чудото на езика».

• Постер или слайд «Здравей!» - поздрав на 20 различни езика. В интернет ще намерите много хубави изображения.

• Ако има мултимедия, връзка с интернет и ползване на някакви дигитални устройства, това дава богати възможности за активност на учениците по темата. Ако няма такива възможности, добре е да направите разпечатка на Дървото на езиците - ще го намерите в интернет.

Забележка: Добре е Водещият на занятието предварително да се запознае с ключовите моменти, свързани с хипотезите за възникването и развитието на езика и генезиса на

езиците. На първо място препоръчвам за тази цел книгата на Франклин Фолсом «Книга за езика», но в интернет могат да се намерят и други полезни източници. Също така, според мен е удачно в такова занятие да участва учител по български или друг език, ако се намери колега, който прояви желание.

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

• (~5-7 мин.) *Разказ без думи.* Водещият съобщава на участниците, че днес занятието ще започне с игра. Всички се разделят на двойки по метода «първи, втори». Всички «първи» ученици са разказвачи, всички «втори» - слушатели. По сигнал от Водещия разказвачите започват да разказват на слушателите последния филм, който са гледали. Докато те разказват, Водещият отива при всяка двойка, дава на разказвача един ключ и му казва, че този ключ заключава устата му, и той трябва да продължи да разказва, но без думи. След като «изключи звука» и на последната двойка, Водещият дава на учениците още около 1/2 минута за опити, после спира играта.

• (~5-7 мин.) *Дискусия:* можем ли да общуваме без думи? Как става това?

• (~10-15 мин.) *Упражнение: съвместна дейност без вербално общуване.* Водещият избира 2 ученици и им обяснява, какво трябва да се изработи от изгровия реквизит; показва им чертеж и ги инструктира, че говоренето е абсолютно забранено, ако някой проговори – изгаря от играта. След това цялата група се опитва да изпълни задачата под ръководството на двамата избрани, без вербално общуване. Забранено е и писането. Разрешено е рисуването и чертането на схеми, но това не се съобщава на учениците предварително, за да се досетят сами.

• (~15-20 мин.) *Структурирана дискусия.* Водещият задава на учениците въпроси, по реда на кръга, и всеки отговаря кратко на въпроса. На половината ученици той задава 1-вия въпрос, а на втората половина – 2-рия въпрос, като насърчава участниците да дават отговори, различен от предишните. Водещият води записки на постер или на дъската.

Въпроси:

1. Какво НЕ можем да правим добре без помощта на езика?
2. Какво ОЩЕ МОЖЕМ да правим с помощта на езика, освен казаното досега?

След като всички отговорят на въпросите, Водещият прави обобщение на изказванията на базата на постера.

При вариант на занятието 80 минути ще има време да се прочете «Чудото на езика», като всеки участник прочита по 1 изречение, да се коментират кратко хипотезите за възникването

на езика и да се направи обобщение за ролята на езика в развитието на човечеството, а след това да се разгледа Дървото на езиците. При удължения вариант на занятието препоръчвам тук да се направи почивка и втората част да продължи около 40 минути.

• (Удължен вариант). (~25-30 мин.) *Работа с текст.* Текстът «Чудото на езика», даден по-долу, се разработва по методиката на «Философия за деца». След прочитането всички участници задават въпроси към текста - най-различни, без ограничения. Водещият записва на дъската всички въпроси, без да критикува или коментира. Всички записани въпроси се оглеждат от групата и се отсяват онези, които нямат пряко отношение към текста, повтарят се, не са интересни. Някои въпроси могат да се обединят. На следващия етап групата избира въпрос, над който иска да работи, и започва да дава варианти на отговори. Завързва се дискусия, която Водещият само фасилитира и записва най-интересните мисли и формулировки на постер.

Дискусиите от такъв тип по текстовете от програмата «Философия за деца» винаги довеждат до основни философски въпроси и парадокси. Дискусията върху този текст неизбежно ще доведе до основните проблеми и парадокси на езикознанието: възникването на речта и езика, връзката на речта и мисленето, генезиса на езиците, възникването на писмеността, видовете писмености и т.н. Като много философски въпроси, повечето от тези нямат еднозначни, доказани отговори, а само различни теории. Идеята не е в това, да се наблегне на предимствата на някоя от теориите, а в това учениците сами да потърсят аргументи за различните теории и да ги отстояват.

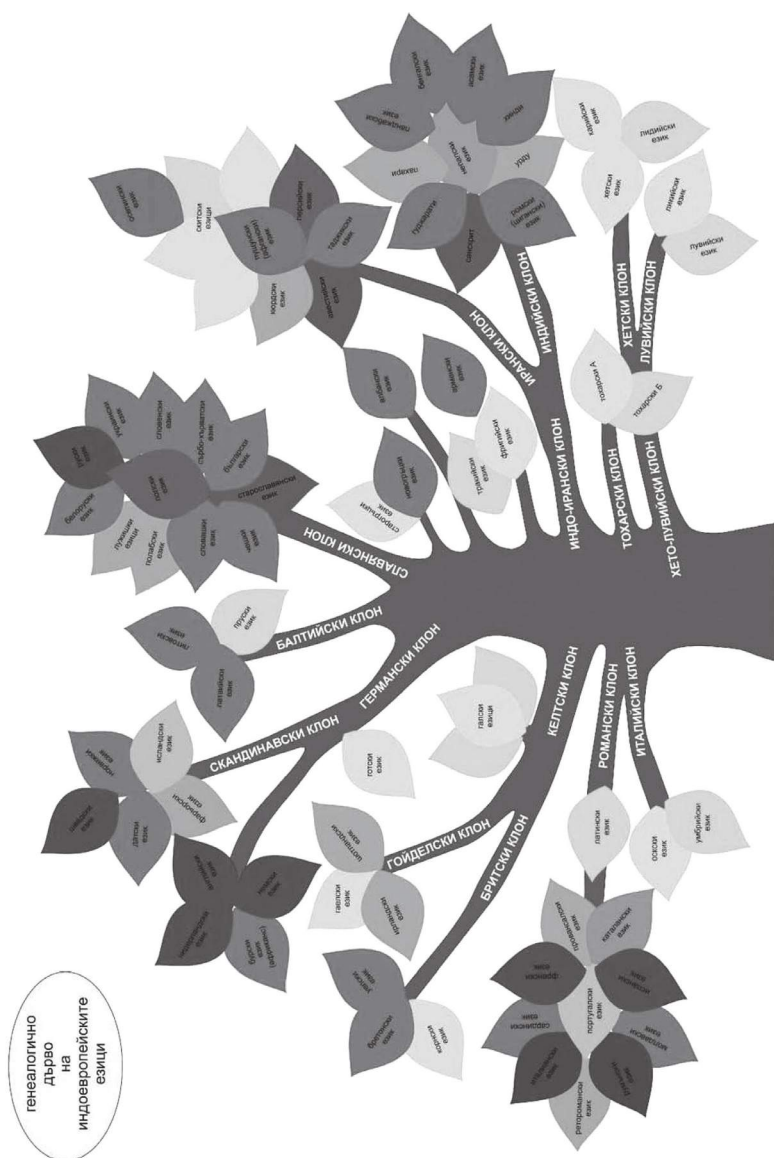
• (~5-10 мин.). *Дървото на езиците.* Разглеждане на Дървото на езиците – чрез мултимедия или на разпечатан постер. Обсъждане:

- колко езици има по света,
- защо някои езици си приличат, кои си приличат повече,
- какво означава «славянски езици», «романски езици» и др.
- езиковите семейства и връзките между тях,
- корелации между езици, народи, държави, култури,
- наличието на различни писмености и др.

Ако има интернет връзка и някакви дигитални устройства – таблети, смартфони, лаптопи – добре е в обсъждането на Дървото на езиците Водещият да зададе въпроси, на които учениците да потърсят веднага отговор в интернет, унгивидуално или в малки групи.

• *Полиглоти.* (~5-6 мин.) Занятието завършва с четене на постера «Здравей!» – всеки ученик прочита на глас един от поздравите и се опитва да назове езика.

Забележка. Занятието провокира интереса на учениците и те сами предлагат да има още срещи за различни езици и култури. Подкрепете и насърчете учениците, ако проявят желание, да организират с помощта на педагози и родители такива събития. По-нататък съм описала подобно занятие като пример, но мисля, че с вашите ученици ще измислите много по-добро. По принцип считам, че запознаването с различните народи, езици и култури е много интересно и полезно за децата, и дава огромни възможности за тяхна активност и творчество, за включване на техния собствен опит в образователния процес, за използване на неформални методи, поканване на различни гости и т.н.

Дърво на индоевропейските езици – по книгата «Книга за езика» на Ф. Фолсом

Чудото на езика

Езикът е много стар, той съществува от времената на пещерните хора. Но все пак древните хора не са умеели да говорят изначално. Хората са създали езика, при това не изведнъж, а постепенно. Първо са измислили самата идея - да обозначават чрез звукове понятия, действия, предмети. За нас това е напълно естествено и ние го правим без да се замисляме, но всъщност тази идея е едно от най-невероятните и най-гениални човешки изобретения.

Учените, които изучават езиците (наричат се езиковеди), имат много хипотези и теории за това, как точно е възникнал езикът и кои са били първите думи. Едни смятат, че първите думи са били подражания на звукове от природата, например, гъжд, гръм, гласове на различни животни. Други казват, че по-вероятно е първите думи да са били възгласи, свързани с най-важните преживявания, като опасност, болка, страх, обич, удоволствие, както и с най-важните действия – защита, ядене, движение и др. Още една теория предполага, че в началото хората са започнали да назовават с определени звуци най-важните за тях предмети: домът и вещите в него, близките хора, нещата в близкото пространство (според тази теория, едни от първите думи са имената). Все още няма достатъчно доказателства, коя от тези теории е най-близка до истината. Не е достатъчно ясен и процесът на развитие на езика – как са се появили около 4000 езика, които се използват в момента? Повечето езици по света имат много общи черти помежду си, макар че това не винаги си личи от пръв поглед. Учените смятат, че повечето езици са произлезли от един древен език. Но в света има и десетина езици, които нямат никакви «роднини», така че е напълно възможно идеята за езика да е възникнала на няколко различни места у различни хора едновременно.

Разпространението и развитието на езика е свързано с големите ползи, които той носи на хората. Думите са инструменти, с тях животът на хората ставал по-добър и по-лесен. Чрез думите те могли да обсъждат неща, които да правят заедно, да запазват спомени, да си обменят информация, да създават нови идеи. С помощта на езика хората измисляли правила, които им помагали да живеят заедно в малки и големи общности. Тази помощ на езика била наистина като чудо, затова хората често приписвали на езика вълишебни сили, смятали, че думите могат да правят чудеса, да лекуват, да дават сили. Тези представи на хората и досега намират отражение в имената, които носим.

3.2. ЗА БУКВИТЕ

Продължителност на занятието: Стандартен вариант - 80 минути, удължен вариант (например, на Зелено училище) – 120 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Повишаване на интереса на учениците към езика, чрез въвеждаето им в широк тематичен кръг, извън рамките на традиционното учебно съдържание: произход на езика, функции на езика, произход на писмеността, сходство на езиците, структура на езика и др. Провокиране на мислене и творчество, изследователски интерес, откривателство. Занятието продължава темата на предишното, но може да се провежда и напълно самостоятелно.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

- Постер с Дървото на езиците – закачен на дъската
- Слайд шоу за писмеността - не повече от 10-на слайда.
- Разпечатки с думи и изрази на различни езици, използващи различни писмености. Препоръчвам: български надпис на глаголица, славянски език на кирилица (например, сръбски); славянски език на латиница (например, чешки); романо-германски език (например, немски); иероглифичен език (например, китайски); език с писменост отляво надясно (например, иврит); изчезнал език (например, на маите), измислен език (например, елфийски) и всичко друго, което ви хрумне. Добре е да знаете какво е написано на изображенията, които ще използвате.

- Листове А4, флумастри, ножици, лепило, изрязани картинки тип иконки – сгради, предмети, или дигитални устройства, свързани с интернет (таблети, смартфони)

- «Кодирано послание» - текст, написан с някакъв прост код, например с Морзова азбука. Ако има мултимедия, посланието е добре да се прожектира. Ако няма, по-добре е да се размножи за всички.

- Кратки текстове – задания за кодиране. Могат да се вземат откъси от известни стихотворения, например «Аз съм българче», «Питат ли ме, де зората» - това би улеснило разгадаването.

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

- (~5 мин.) *Въведение* от Водещия. Ако занятието е продължение на цикъла, може да се направи връзка с предходното. Ако се провежда като самостоятелен модул, във въведението може да се акцентира на писмеността като едно от най-важните изобретения на човечеството.

- (~20 мин.) *Пиктограми*. Всеки ученик пише по една бележка с 3 изречения. Например: «Хайде утре след часовете да

*идем да играем джаги. Ще те чакам на входа на училището. Не забърсвай!» След това всички предават бележките си на ляво седящия. Получилите бележките трябва да **изобразят** посланието, чрез рисуване и апликиране на картинки. Готовите пиктограми се предават отново на ляво седящия. Всеки получил пиктограма, по реда на кръга, я показва и се опитва да я прочете, след което се прочита и оригиналът.*

Забележка. Същото упражнение може да се направи с дигитални устройства, и да се използват иконки и емотиконки като пиктограми.

- (~5 мин.) *Дискусия върху резултатите от упражнението. Може ли да се общува с рисунки, какво се получава при това и защо? Каква е ролята на емотиконките и другите иконки в интернет общуването – могат ли изцяло да заместят текста?*

- (~10-15 мин.) *Разказ на Водещия, съпроводен със слайд шоу, в диалог с учениците: какво представлява писмеността, какви са хипотезите за нейната поява, кои са основните видове писмености, как изглеждат. Удачно е да се използват в разказа знания на учениците, дори и да не са много точни и структурирани.*

- (~15-20 мин.) *Разчитане на писмености. Учениците се разделят на двойки и всяка двойка си избира по едно изображение. За 5-6 минути двойките трябва да изследват изображението и да се опитат да разберат, кой езикът, каква е писмеността, какво е написано. След това всяка двойка представя своя анализ пред групата.*

- (~15 мин.) *При вариант на занятието 80 минути: гледане на анимационно филмче по приказката на Киплинг «Как беше написано първото писмо». (Вместо филма може да се прочете приказката.) Заключение на дискусия.*

При удължен вариант на занятието: почивка 5-10 минути, втора част около 40 минути.

Втора част.

- (~10 мин.) *Загадъчно послание. Водещият обявява, че е получил кодирано послание, което съдържа много важна информация, но не знае как да го прочете, и го показва/раздава на учениците. Всички заедно се опитват да дешифрират посланието, като Водещият направлява опитите в правилната посока.*

- (~5 мин.) *Шифри и кодове. След разгадаване на посланието Водещият обяснява на учениците принципа на кодиране, при който всяка буква се заменя с друг символ, и посланието може да бъде прочетено само от човек, който има ключ към кода. Като примери могат да се използват: разказът на А.Конан*

Дойл от поредицата за Шерлок Холмс «Танцуващите човечета», Морзовата азбука, замяна на букви с цифри по различни правила и др.

• (~20 мин.) *Кодиране*. Учениците се разделят на екипи. Всеки екип получава по един кратък текст, който трябва да кодира с измислен от него код за около 7-8 минути. След това всеки екип демонстрира пред всички кодираното послание. Групата се опитва да разгадае кода. Препоръчвам, ако групата не се справи за 5-6 минути с разгадаването, авторите да разкрият загадката, защото иначе ще се загуби темпо и интерес. В края на занятието може да се избере екипът, който се е справил най-добре със задачата.

Забележка. Интересни идеи за още игри ще ви даде и дискът за съответствие между буквите от кирилица и латиница. През 2007 г. Министерството на държавната администрация съвместно с Института за български език към БАН разработиха този продукт по проект «Разбираема България» като част от кампанията за правилно транслитериране (изписване на български лични и географски имена с латински букви). Във връзка с Фестивала на българското образование, който организирахме тогава, получихме значително количество от тези дискове, и бързо установихме, че те представляват едно полезно и забавно учебно помагало за презентиране на кирилицата пред чужденци. Нашите групи на международните младежки обмени измислиха и използваха десетки забавни задачи с използването на тези дискове. За да използвате диска, трябва да го напечатате на картон, да изрежете двата кръга и прозорчето в по-малкия, и да сглобите диска, като поставите по-малкото кръгче върху по-голямото. За да може горното кръгче свободно да се върти върху по-голямото, в центъра на двете кръгчета те трябва да се съединят по подходящ начин – в оригиналния диск те са съединени чрез метална капса.

Изрежете
бялата част
като прозорче

Място за
съединяване
на двата диска

3.3. ЖИВА БИБЛИОТЕКА (2017)

Продължителност на занятието: Стандартен вариант - 80 минути, удължен вариант (например, на Зелено училище) – 120 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Повишаване на интереса на учениците към четенето, рефериране на любими книги, усъвършенстване на уменията за презентиране, разказване, говорене пред публика. Занятието може да се провежда като част от цикъла или самостоятелно.

Забележка. В моята практика не съм провеждала такова занятие. Формата «Жива библиотека» научих през 2010 година, благодарение на Маги Назер, която организира с наша помощ първата Жива библиотека в софийската книжарница «Хеликон» на бул.Витоша. Оригиналната идея на формата е, че «Книгите» са хора – с интересни съдби, биографии, нестандартни умения и т.н., и те разказват за себе си, а не за книги. В процеса на подреждане и редактиране на старите записки започнаха да ми възникват нови идеи, и реших да включа някои, макар че не са пробвани на практика. Зная, че в много училища се провеждат различни дейности за насърчаване на четенето, и това е чудесно. Този сценарий са моите скромни 5 стотинки за касичката с идеи 😊

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

- Листове А4, флумастери, лепило, ножици, картинки, безопасни игли/миксо
- Няколко хубави детски книги, подходящи за тази възраст

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

• (~5 мин.) *Въведение* от Водещия в диалог с учениците – за четенето, любимите книги и герои и т.н. По време на въведението може да се генерира списък с книги, който да помогне на учениците за последващите дейности.

• (~15 мин.) *Избери книга.* Всички ученици си избират по една книга, която искат да презентират (добре е Водещият да проследи книгите да не се повтарят). Всеки участник трябва да си нарисова корица на книгата на лист А4. Ако има ученици, които не са прочели нито една книга, или по някаква причина не могат да се сетят нищо подходящо, те трябва да измислят заглавие и корица на книга, която биха искали да прочетат (несъществуваща).

• (~50 мин.) *Жива библиотека.* Водещият разделя учениците на 4 групи. Следват 4 «завъртания» на формата. Във всяко завъртане една група са Книги, а другите 3 групи са Читатели. Всяка «Книга» си закача корицата с безопасна игла или по друг

подходящ начин и се разполага в пространството, оформяйки около себе си «към за четене» - няколко места за сядане. «Книгите» се разполагат на разстояние една от друга, така че фен зоните им да не се пресичат. Всички Читатели могат свободно да избират Книги, които да четат, като могат да преминават от една книга към друга в рамките на времето на сесията. Книгите, от своя страна, се представят пред Читателите – за какво се разказва в книгата, кое е най-интересното в нея и т.н. Всяко «завъртане» продължава максимум 10 минути. След като изтече времето на «завъртането», местата се заемат от втората група книги, после от третата и накрая от четвъртата.

• (~10 мин.) *Заклучение* от Водещия. След спиране на играта Водещият прави обобщение, свързано с книгата и четенето, и благодари на всички участници. Кориците, нарисувани за занятието, могат да се подредят и закачат на подходящо място в стаята или в коридора. Също така, Водещият в заключение може да предложи на учениците да направят още нещо в посока на насърчаване на четенето – например, да създадат зона за размяна на книги (буккросинг) в стаята или в коридора на училището, да посетят библиотека извън училището или някакво книжно събитие, да поканят писател, да напишат колективна книга, да поставят спектакъл по любима книга и т.н. Може също да им раздаде по един списък с книги, които лично той харесва и им препоръчва да прочетат.

Забележка. При удължен вариант на занятието (до 120 минути) най-удачно е да се удължат времената на «завъртане» - да са не по 10, а по 15 минути. Според мен не е добре да се увеличава количеството «завъртания», участниците ще се изморят твърде много. С възрастни хора сме практикували по 3 «завъртания», по 30 минути всяко, с участието на около 20 «Книги», и винаги събитието е протичало при голям интерес и с много добра обратна връзка от участниците. Другият елемент, на който може да се отдели повече време при удължено занятие, е обсъждането на събитие, свързано с книгите – ако занятието е протекло удачно, учениците ще са ентусиазирани да направят още нещо интересно.

Още една забележка. Изглежда, четенето е болното място на образователната система от около 20 години. Като филолог, не мога да не се вълнувам от това. Наистина, в моите ученически години текстовете в христоматията бяха една много малка част от прочитаните от нас книги, а сега изглежда, че за много ученици христоматииите са едва ли не единствените книги, които те ще прочетат... Но така ли е всъщност? Много се говори за това, че дигиталните възможности пречат на четенето – но те също така и помагат, защото намирането на книги в мрежата става все по-лесно с всеки изминал ден. Затова мисля, че въпросът е по-

сложен, и вероятно не е само в количеството, но и в качеството на четенето. Според мен, учебната програма и традиционният начин на изучаване на литературата в училище, при който доминира литературната «дисекция», не спомага за създаване у учениците на интерес към четенето, не го стимулира и не го развива. Подборът на изучаваните произведения следва всякакви литературно-теоретични логики и принципи – исторически, социокултурен, жанрово-стилистически, само не и логиката на естествения възрастов интерес към определени видове и жанрове произведения. Програмата не предвижда нито четене в учебния час, нито споделяне и разказване за прочетени книги, нито творческо писане, нито литературни игри, нито драматизация, нито гледане и обсъждане на филми по литературни произведения – точно тези най-увлекателни за деца дейности. Надявам се, че в скоро време това положение ще се промени. А докато чакаме и се надяваме, искам да споделя тук един списък с хубави класически книги, които според мен тийнейджърите в 5-7 клас биха чели с удоволствие, особено ако не е задължително ☺

• **Астрид Линдгрен.** Препоръчвам всичките ѝ книги, без изключение. На първо място, разбира се, поредиците за Пипи Дългото Чорапче и Карлсон, но също така и Емил, Кале, Роня и всички останали.

• **Дж.Бари.** Питър Пан. Има и хубав филм по книгата – «Хук», с Робин Уилямс.

• **Мери Мейн Додж.** «Сребърните кьнки».

• **Ерих Кестнер.** Препоръчвам: поредицата за Емил и детективите, «Двойната Лотхен», «Антон и Точица», «Хвърчащата класна стая».

• **Луис Карол.** «Алиса в Страната на Чудесата», «Алиса в Огледалния свят».

• **Алън Александър Милн.** «Мечо Пух».

• **Джани Родари.** Препоръчвам всичките му книги, но особено: «Пътешествието на Синята стрела» и «Приключенията на Лукчо».

• **Памела Траверс.** Целият цикъл за Мери Попинз.

• **Михаел Енде.** «Приказка без край», «Момо».

• **Тове Янсон.** Всички истории за Муминтроловете.

• **Борис Априлов.** Всички книги от поредицата за Лиско.

• **Йордан Радичков.** «Ние, врабчетата».

• **Жул Верн.** «Тайнственият остров».

• **Александър Грин.** «Златната верига», «Блестящият свят».

• **Артър Конан Дойл.** «Изгубеният свят» и другите книги за професор Чалнджер.

• **Джон Редгард Киплинг.** «Книга на джунглата» и всички приказки.

• **Януш Корчак.** «Крал Матиуш Първи».

3.4. КАЛИГРАФИЯ (2017)

Продължителност на занятието: стандартен вариант - 80 минути, удължен вариант (например, на Зелено училище) – 120 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. В последните години ръкописното писане в нашия живот намалява – все повече неща пишем на клавиатури. В някои страни дори се водят дискусии в педагогическите среди, трябва ли децата да се учат да пишат ръкописно. Аз поддържам педагогическата гледна точка, отстояваща ползите от ръкописа, в това число:

- Писането на ръка развива фината моторика, която пряко влияе върху мозъчната дейност. Реакцията на мозъка при моторните действия на ръкопис, съчетани с усещането за управление на пишещ уред (молив, химикал и др.) и докосването на хартия, значително се различава от реакцията при докосване на клавиатура и печатане на текст. И моторно, и семантично това са различни действия.

- Упражняването на краснопис може да бъде инструмент за развитие на лични умения и качества, като търпение, внимание и концентрация, погледеност.

- Не на последно място, краснописът има чисто естетическа страна, която в новите условия може да излезе на преден план, именно защото обичайният начин на писане все повече ще бъде чрез клавиатура. Красивото писане може да се третира и развива като художествено умение, като част от индивидуалния стил на човека.

В този контекст, занятието има за цел създаване на интерес към калиграфията и провокиране на желание за усъвършенстване на собствения почерк, развитие на индивидуален стил.

Забележка: *В моята практика не съм провеждала такова занятие. Сценарият е създаден през 2017 г.*

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

- Добре е Водещият да се запознае предварително с основните положения на графологията, Може да разпечата 1 страница нещо интересно в тази посока или да си подготви линкове към сайтове с интересна информация по тази тема.

- Добре е Водещият да се запознае предварително, какво представляват дейности като Калиграфия, Летъринг, Типографика – това ще му подсказва допълнителни идеи за провеждане на занятието. Може да разпечата нещо интересно, или да подготви линкове към сайтове.

- Добре е Водещият да подготви образци на красиви надписи – ръкописи, факсимилета, шрифтове, летъринг. В интернет има много подходящи неща. Може да се разпечатат 10-15 такива

изображения, или да се подготви слайд шоу.

- Ако Водещият реши да подготви разпечатки на интересна информация, препоръчвам тя да бъде разделена на фрагменти по 1 страница, които да бъдат оформени като листовки – с поне 1 изображение, с по-едър шрифт (14), с визуално подчертани главни моменти. Тези листовки е добре да се разположат на свободен достъп – тип «изложба» на стена, на дъска, на информационно табло, или тип «библиотека» - на маса.

- Листове А4 и постерна хартия; различни пишещи средства – тънки моливи, химикалки, може четки и темперна боя, клечки, перо и мастило, тебешир с квадратно сечение, маркери с правоъгълно сечение, въглен и каквото ви хрумне още.

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАЯТИЕТО.

- (~10 мин.) *Въведение.* Водещият предлага на всички да вземат по един лист. След това да си намислят една кратка мисъл, която харесват – от 3-4 думи, не повече (например, Съединението прави силата). (Могат да потърсят в интернет подходящи мисли). Всеки трябва да напише на листа избраната мисъл и да се подпише.

- След това: същото, с обратен наклон на буквите;
- Същото, с максимално сляти букви;
- Същото, близко до печатни букви;
- Същото, с лявата ръка (или с дясната, за левичарите);
- Същото, отново с дясната (водещата) ръка, по най-красивия начин, по който могат;
- Същото, с почерк, максимално различен от собствения;
- Огледално;
-

- (~15 мин.) *Дискусия.*

Има ли значение, дали пишем красиво или грозно, четливо или нечетливо? Говори ли нещо за нас нашия почерк, или графологията е пълна измислица? Трябва ли изобщо да се пише ръкописно във времето на компютрите? Какъв смисъл има подписът? Какво представлява факсимиле, автограф? (Тук всички могат да демонстрират подписите си, и да получат обратна връзка, ако искат).

- (~15 мин.) *Демонстрация: писане и изкуство.* Водещият демонстрира интересни и красиви образци на изкуство, свързано с буквите: калиграфски надписи, летъринг, типографика, изображения от надписи (писане по криви линии – спирали и т.н.), украсени букви в средновековен стил и др.

- (~20 мин.) *Калиграфия.* Упражнение: всеки от учениците си избира образец на «Буквено изкуство» и пишещо средство и се опитва да създаде свой проект.

- (~20 мин.) *Презентиране* на резултатите – най-удачно е да се направи във вид на изложба, на дъската или направо на пода, и конферанс.

- В *заключение*, ако остане време, аз бих разгледала накратко някои базови правила на компютърното писане, които много често не се спазват: интервал след препинателните знаци и без интервал преди тях; тире и дефис; скоби и наклонени черти; кавички; номерация и гр. Бих раздала на учениците разпечатка с тези правила, или бих им я споделила през фейсбука.

Когато набираме текст:

- **Между** отделните гуми се поставя **един интервал**, не повече
- Интервал се поставя **СЛЕД** препинателните знаци: точка, запетая, удивителна, въпросителна, двоеточие (.,!?:) - не преди тях!
- Преди и след **дълго тире** – се поставя интервал
- Преди и след **късо тире** (дефис) не се поставят интервали
- Интервали се поставят **ПРЕДИ ОТВАРЯЩА** кавичка, скоба или апостроф, (не след тях) и **СЛЕД ЗАТВАРЯЩА** кавичка, скоба или апостроф (не преди тях).

3.5. МАТЕМАТИКАТА ОКОЛО НАС

Продължителност на занятието: стандартен вариант - 80 минути, удължен вариант (например, на Зелено училище – 120 минути)

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Повишаване на интереса на учениците към сферите на познанието и практиката, свързани с числата, демонстрация на присъствието на математически елементи в най-различни области на живота. Занятието може да се провежда като част от цикъла или самостоятелно.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА. Водещият трябва да подготви слайд шоу от не повече от 10 снимки на различни обекти, илюстриращи човешката дейност на Земята, например: обработена земя, вятърен или соларен парк, път (магистрала, тунел) с автомобили, железопътна линия, голям мост, изглед на град от високо, изглед на голям град отблизо.

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО

• (~5 мин.) *Въведение от Водещия:* днес ще проведем един експеримент. Ще си представим, че сме експедиция от извънземни, която за първи път идва на Земята, и не знае, има ли разумен живот на планетата. Корабът ни е в околоземна орбита, и току-що сме получили няколко изображения от Земята. Сега ще ги разгледаме. Всяко изображение ще коментира един от нашия екипаж. Преди това обаче няколко човека ще получат от мен специална задача.

Водещият избира 4 човека за преброители, и им възлага задачи, без другите да чуят:

- *Първи преброител:* записва всички **числа**, които използват коментаторите, и за какво се отнасят;

- *Втори преброител:* записва всички **геометрични понятия**, които използват коментаторите (кръгло, квадратно, правоъгълно, право и т.н.), и колко пъти ще се употребят;

- *Трети преброител:* записва всички думи за **измерване**, които използват коментаторите: широко, високо, дълго, тежко и т.н., и колко пъти ще се употребят;

- *Четвърти преброител:* записва всички понятия за **време**, които използват коментаторите: бързо, бавно, час, минута, ден, нощ и т.н.

• (~30-35 мин.) *«Екскурзия».* Водещият започва да демонстрира слайдовете. Всеки слайд се коментира от нов ученик. За да разберат по-добре коментаторите задачата, може първия слайд да се изкоментира от самия Водещ. Докато

коментаторите говорят, преброителите водят всеки своята статистика. След като бъдат изкоментирани всички слайдове, четиримата преброители съобщават своите резултати.

- (~15 мин.) *Дискусия:*

- Мястото на математиката в нашия живот
- Може ли съвременният човек да живее нормално без математически познания и умения? Кои математически зания и умения са най-важни? Кои са по-скоро излишни?
- Кое в математиката е най-трудно? Как може да стане по-лесно?

*При удължен вариант на занятието
препоръчвам тук да се направи почивка.*

Втора част.

- *Игра:* учениците назовават различни области на живота и търсят връзката на математиката с тях.

При краткия вариант на занятието играта се играе блиц, около 5 минути, като учениците по реда на кръга предлагат области на живота и цялата група заедно предлага отговори.

При удължен вариант на занятието на тази игра може да се отдели повече време – 15-20 минути. Тогава може да се предложи на учениците всеки да напише на лист една област на живота и да сгъне листа, листовите да се съберат и да се изтеглят по случаен начин. Съответно всеки ученик трябва да подготви отговор върху областта, която е изтеглил. За подготовка на отговорите се дават 2-3 минути, след това всички отговарят по реда на кръга.

- (~5 мин.) *Заключение.* Подходящо е занятието да се завърши шеговито, с някаква нумерологична закачка или математически фокус, изпълнени от Водещия.

- За «домашно» може да се препоръча сериалът «Числа» (Numb3rs, 2005, USA)

3.6. ОТКРИВАНЕ НА ПРИРОДАТА

Продължителност на занятието: стандартен вариант - 80 минути, удължен вариант (например, на Зелено училище) – 120 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Занятието е насочено към емоционално възприемане на красотата на природата, към предизвикване на чувства като любов, възхищение, загриженост, стремеж за закрила, защита, подкрепа. Считам, че на тази възраст отключването именно на емоционална връзка и емпатия към всичко живо около нас: към животните - диви, домашни, улични, големи и малки; към горите, реките, морето, планините (наречени все още в учебниците «нежива природа»); към цялата планета – е по-важно, по-дълбинно и по-действено от информационно-класификаторски занятия.

Занятието може да се провежда като част от цикъла или самостоятелно.

Забележка. Заобикалящият ни жив свят е неизчерпаем източник и «тренажор» за красота и любов – неща, от които тийнейджърите имат нужда в големи количества, за да се балансира техният сложен вътрешен свят и протичащите в него процеси. За съжаление, традиционната учебна програма успява успешно да «препарира» тази тематика и да я превърне в скучна и досадна. В учебниците по биология, например, не съм видяла красиви снимки на животни, особено пък на малки - например, тюленчета, или панди, или костенурчета – снимки, които събират милиони лайкове в интернет и пред които никой не остава равнодушен. В учебниците по география също по правило няма снимки на красиви пейзажи, от тези, които завладяват и спират дъха. Нещо повече, преди време бях шокирана от един учебник по «Околен свят» за 3-ти клас, в който имаше урок за «Жива и нежива природа», и като илюстрация на «неживата природа» беше сложена снимка с изглед на едно от Рилските езера... Мисля, че преподаването за «нежива природа» има връзка със замърсяването, унищожаването на гори, животни и хора. Според мен, всичко около нас е живо - не само животните и растенията, но и камъните, и водата, и земята, и въздухът, и човекът се намира в непрекъснато взаимодействие с целия този околен свят, независимо къде живее и с какво се занимава...

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ

- Отпечатани цветни снимки на красиви пейзажи, на животни и растения (А4 или А5 формат). Снимките могат да бъдат подбрани от Водещия или донесени от децата - аз използвах една поредица от невероятно красиви снимки, които ми подари колежата Ирина Апостолова, професионален фотограф-художник.

Препоръчвам Водещият да подготви при всички случаи един набор от снимки, достатъчни за провеждане на занятието - ако учениците донесат допълнителни, то ще имат по-голям избор. Снимките трябва да бъдат повече, отколкото са участниците, поне 1.5 пъти.

• Материали, необходими за експонирането на снимките. В зависимост от това с какво разполагаме, това могат да бъдат тиксо и ножица, пинове или магнити, дори въже и щипки.

- Маркери, бели листове
- Подредени в кръг столове
- По желание – музикален съпровод

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

• (~ 20-30 минути.) *Въведение: подреждане.* Предварително подготвените картини се събират на едно място. Учениците получават задачата да подредят от тях изложба, включваща толкова картини, колкото са участниците, използвайки наличната площ и средства за експониране. За целта, в процеса на подреждане на изложбата, всеки трябва да избере по една картина, която ще представи, и да я озаглави. Картините не могат да се повтарят, всеки трябва да избере различна, и да постави на избраната от него картина бележка със заглавието ѝ и своя подпис (може да се пише: «откупено», както на истинските изложби). За доброто реализиране на задачата участниците трябва да изберат куратор на изложбата, чиято функция е да взема решения при разногласия, и който ще води откриването на изложбата. Също така, всички заедно трябва да озаглавят изложбата с подходящо според тях име. Водещият може да фасилитира целия процес при нужда, без да се намесва във вземането на решенията.

• (~ 30-40 минути.) *Представяне.* След като изложбата е подредена, всички участници сядат на подредените в кръг столове. Кураторът на изложбата я «открива»: казва заглавието на изложбата и защо е избрано, каква е общата тема на изложбата и т.н. След това той дава думата на другите участници, всеки да представи избраната от него картина. Възможният ред е, по реда по който са седнали участниците, или по реда по който са подредени картините. Участниците представят «своите» картини, като се опитват да обяснят защо са ги избрали - какво им харесва, какво им внушава картината, какви мисли, чувства, спомени, асоциации поражда. Ако в процеса на представяне се породят въпроси или дискусия, тя не се спира, но ако се проточи или изпадне в безплоден спор, Водещият трябва да я прекрати. Също така, Водещият трябва да благодари на всеки участник след всяко представяне и да предизвиква аплодисменти, ако това не стане спонтанно.

• (~ 10 минути.) *Заключение.* Водещият провежда обобщението, като написва на постер или на дъската:

ПРИРОДАТА Е...

**ПРИРОДАТА
ИМА НУЖДА ОТ...**

Всеки от участниците трябва да допълни изреченията, а Водещият записва предложенията.

• След обобщението Водещият съобщава, че всеки от участниците има възможност да реши какво да прави със своята картина: да я остави в изложбата, да си я вземе или да я подари на някого.

*При удължен вариант на занятието препоръчвам
тук да се направи почивка, а предходната задача
да отиде най-накрая.*

Втора част.

• (~ 10 минути.) *Истории по двойки.* Участниците се групират по двойки - по желание, или по случаен начин. Всяка двойка има задачата да съчини история, която да разказва каква е връзката между двете картини.

• (~ 30 минути.) Историите на всички двойки се прочитат и се обсъждат.

Снимка: Ирина Апостолова

3.7. ОТКРИВАНЕ НА ВСЕЛЕНАТА

Продължителност на занятието: стандартен вариант

- 80 минути, - удължен вариант (на Зелено училище, екскурзия)
- 160-180 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Занятието е насочено към емоционално възприемане на безкрайността на вселената и на съотнасянето на нашия свят с тази безкрайност. Считам, че именно на тази възраст е уместно и възможно личностно осмислено възприемане на теми и проблеми, като космическото минало и бъдеще на нашата планета, Слънцето, Галактиката, Вселената; като космическата експанзия на човечеството, търсенето на други цивилизации и т.н. Не случайно в тази възраст повечето деца се увличат от фантастичното, от тайни и загадки (книги, филми, компютърни и ролеви игри и др.). Същевременно, Космосът и Вселената в цялата човешка култура са свързани с идеал за красота и хармония – например, представите за картините на звездното небе (зодиак), представите за музиката на Небесните сфери и др.

Занятието може да се провежда като част от цикъла или самостоятелно; възможно е при интерес от страна на учениците то самото да прерасне в цикъл занятия, свързани с Космоса и неговите тайни – посещение на планетариум, обсерватория, наблюдение на звездно небе някъде в планината или край морето, гледане на филм от поредицата на Карл Сейгън, и/или научнофантастичен филм, например «Марсианецът», «Интерстелар», «Гравитация», «Играта на Ендър», първите «Междוזвездни войни»... Сигурна съм, че ще измислите много интересни продължения ☺

В моята практика разговорът с учениците по тази тема се състоя на Зелено училище, под формата на приказки под звездното небе. Тук се опитах да си представя сценарий за класната стая – той е само една възможност и пример за начин на разработка на темата. Ако имате възможност, проведете занятието под открито нощно звездно небе с приказки край огъня, със или без телескоп (далекоглед, бинокъл...), с участието на няколко възрастни, които могат да разказват увлекателни истории – педагози, родители, или по-големи ученици. Възможно решение е и посещение на планетариум или обсерватория.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

- Компютър, мултимедия, връзка с интернет, на компютъра да има инсталация на програмата Google Earth
- Дъска или флипчарт; малки листчета (А6), тиксо
- Препоръчвам на Водещия да прочете някои неща, като:
 - интересни истории за съзвездията, може и за различните

системи зодиакални знаци - препоръчвам за информация книги като «Митове и легенди за съзвездията», «На малките – за звездите и планетите»; сайтове като auka.bg, obekti.bg и др.

- увлекателни фантастични разкази, свързани с космически феномени - черни дупки, парадокс на времето, двойни звезди и т.н. Препоръчвам разказите на Робърт Шекли, Айзък Азимов, Рей Бредбъри, Артур Кларк, Клифърд Саймак, Иван Ефремов – изобщо, авторите на класическия science fiction, не на фентъзи.

- интересни истории за феномени и артефакти, които традиционно се свързват с идеята за палеоконтакти с чужд разум. Класиката в жанра са книгите и филмите на Ерих фон Дьоникен, но има и много други достъпни източници.

• Препоръчвам на Водещия да потърси в интернет клипчета по ключови думи «размери на звезди и галактики». Ще намерите доста добри анимации, които показват в сравнение размери и местоположение на космически обекти – планети, звезди, галактики. Изгледайте няколко и изберете нещо, което ви допадне. Аз харесвам един клип на автор «MORN1415», има го в YouTube.

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

• (~ 30-40 минути.) *Нашият адрес.* Водещият предлага на някого от групата да напише на дъската/флипчарта адреса, на който се намираме в момента. Ако се намираме в училище, адресът започва от неговото име. В зависимост от реалния адрес, Водещият дава на ученика указание да продължи с най-малкия му елемент – улица, ж.к., населено място. По-нататък на отделни редове ученикът записва все по-големи елементи от описанието на местонахождението на групата, като всяка стъпка се обсъжда с групата и Водещия.

Получава се нещо подобно:

13-то основно училище «Св.св.Кирил и Методий»

ул. Бъднина №5

ж.к. Младост 3

район Младост

град София

(държава) България

За всеки един елемент от адреса може да се обсъжда: какво означава, необходимо ли е да се знае, как може да се определи и т.н.

Когато записът стигне до България, Водещият предлага на учениците да погледнат в Google Earth така уточненото местоположение, като карта, сателитна снимка, street view, снимки на потребители. Интересно е да се погледне също, какви обекти са отбелязани наблизо, има ли обекти с 3D визуализация и т.н.

След разглеждането на подробностите през Google Earth, Водещият връща на мултимедията очертаванията на България, и се обръща отново към описанието на адреса: можем ли да продължим нататък? Вероятно ще възникнат следните предложения:

*Балкански полуостров
Европейски съюз
(континент) Европа
планета Земя
Слънчева система*

Тези елементи също се обсъждат - какво означава всеки един, в какъв ред трябва да се разположат, за да се спазва правилото от по-малко към по-голямо, кои са другите елементи на тези категории и т.н.

Когато записът стигне до Слънчевата система, участниците вероятно ще се затруднят да продължат нататък, затова тук Водеща роля ще има педагогът, който ще ги назове и обясни. Следващите стъпки от адреса са:

*Галактика Млечен път
Звезден куп Дева
Вселена*

• (~ 10 минути.) След като бъде изписан целият адрес, Водещият пуска изборния от него клип за размерите на звездите, галактиките и Вселената. Преди да се пусне филмчето, Водещият раздава на всеки по един малък лист (А6 е достатъчно), и дава задача – докато гледат клипа, всеки да напише на листа първата дума, която му е дошла наум.

• (~ 10-15 минути.) *Асоциативен облак.* След като филмчето свърши, Водещият казва на участниците да закачат своите асоциации на постера, около нашия звезден адрес. Всеки може да залепи листчето със своята дума където иска. Ако някой иска да напише повече от една дума, няма проблем. След като всички залепят своите думи на постера, Водещият ги прочита и прави обобщение на получената се група асоциации.

(~ 5 минути.) *Живо съзвездие.* Участниците избират една от думите в асоциативния облак за име на съзвездие, и го изобразяват като жива скулптура, в която участват всички. Хубаво е, когато всички се подредят, да се направи снимка.

*При удължен вариант на занятието
препоръчвам тук да се направи почивка.*

Втора част.

Като втора част на занятието препоръчвам гледане на подходящ филм или четене на подходящ фантастичен разказ.

Подходящи филми за групово гледане:

- **Аватар** (Avatar, 2009, режисьор Дж.Камерън)
- **Интерстелар** (Interstellar, 2014, режисьор Кр.Нолан)
- **Марсианецът** (The Martian, 2015, режисьор Р.Скот)
- **Играта на Ендър** (Ender's Game, 2013, режисьор Г.Хуг)
- **Междузвездни войни** – аз бих предпочела най-старият игрален филм от поредицата, защото него може би не всички са го гледали

• **Пътеводител на галактическия стопанджия** (The Hitchhiker's Guide to the Galaxy, 2005, реж. Х.Дженингс)

Допълнете и Вие:

.....

.....

.....

.....

Ще препоръчам и няколко по-стари филма, които са класика на кинофантастиката. Не съм сигурна, че са подходящи за тийнейджъри, по две причини: първо, доста неща в тях изглеждат много ретро, и второ, темпото им е доста забавено в сравнение със сегашното кинотемпо. Въпреки това, филмите са забележителни, и може да им се намери подходящо място – да се гледат фрагменти, или да се дадат в списък за самостоятелно гледане.

- **Космическа одисея 2001 г.** (2001: A Space Odyssey, 1968, режисьор Ст.Кубрик)
- **Спомени от бъдещето** (Erinnerungen an die Zukunft, 1970, документален, автор Ерих фон Дьоникен)
- **Близки срещи от третия вид** (Close Encounters of the Third Kind, 1977, режисьор Ст.Спилбърг)
- **Контакт** (Contact, 1997, режисьор Р.Земекис)
- **Извънземното** (E.T., 1982, режисьор Ст.Спилбърг)
- **Петият елемент** (The Fifth Element, 1997, режисьор Люк Бесон)

Важно: Съзнателно не препоръчвам за гледане по тази тема класически космически трилъри, екшъни и саги – в тях фокусът не е върху космоса и неговите загадки.

3.8. ОТКРИВАНЕ НА ВРЕМЕТО

Продължителност на занятието: 80 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Занятието е насочено към емоционално възприемане на безкрайността на времето, на връзката между минало, настояще и бъдеще. Според мен, изследователската възраст е подходящият момент за тази среща с Времето и Историята.

Занятието може да се провежда като част от цикъла или самостоятелно.

Предложеният от мен сценарий, както впрочем и всички сценарии от цикъла, са само илюстрация на възможности за разработка на темата.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

Главните герои в моя сценарий са два феномена: Гранитският дъб и Беглик-Таш.

• Гранитският дъб е най-старото дърво в Европа, което се намира в родното село на моя баща, село Гранит (община Братя Даскалови, област Стара Загора). Възрастта на Гранитския дъб е около 1670 години, доказана е научно през 1985 г. по метода «сврел на Преслер». Обиколката на стъблото му е 7,46 м, височината - 23,4 м. Дъбът е обявен за защитен от закона на 25.12.1967 г., записан е в Държавните регистри за природна забележителност под №388. За съжаление, дървото доста пострада в последните 20 години, но е живо и продължава да се разлиства и да ражда жълъди. През май 1986 г. учителката от с.Гранит Станка Колева и нейните ученици,

Снимки от семеен архив. Гранитският дъб.

Хоро около дъба от 60-те години на XX в.

за да запазят по някакъв начин дъба, решават да отгледат поколение на Гранитския дъб и засаждат близо до него една фиданка, захваната от жълдите на дървото. Днес младото дърво вече е стабилен дъб, израсъл на 50-60 м от ствола на баща си. Интересно е, че последният жив клон на стария тракиец е обърнат към младото дървче. Други «деца» на дъба са засадени по-късно до черквата и кметството в Гранит, пред кметството в общинския център Братя Даскалови. Повече за историята на Дъба можете да научите от интернет, ще намерите там и различни снимки на дървото.

• Беглик-Таш е древно тракийско светилище, което се намира в резерват Ропотамо, близо до гр.Приморско. Намерените в него артефакти показват, че вероятната му възраст е поне 27 века, а някои изследвания датират възникването му от 14 век пр.Хр. Мястото

Снимка: С.Нанчева

е изключително интересно. Светилището представлява комплекс от множество камъни с различни размери, (някои са с височина няколко човешки ръста), образуващи няколко различни групи с различно ритуално предназначение – олтар, трон, брачно ложе, слънчев часовник, долмен, лабиринт и т.н. Повече за историята на светилището можете да научите от интернет, ще намерите там и много снимки.

За занятието препоръчвам да подберете по 4-5 снимки на двата феномена и да ги разпечатате цветно. Ако имате възможност да ползвате интернет и мултимедия, можете да подготвите презентация или да покажете директно сайтове с информация и снимки.

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

• (~ 15-20 минути.) *Въведение.* Водещият разговаря с участниците по реда на кръга, върху въпросите:

- Кое е най-старото нещо, което си виждал – предмет, сграда? Колко е старо то? Кое е най-старото нещо в твоя дом? Кое е най-старото нещо в нашия град?

- Кой е най-старият човек, когото познаваш? На колко години е? Какво е виждал през живота си?

• (~ 15-20 минути.) *Феномени.* Водещият показва на учениците презентация или други материали за двата феномена

– Гранитския дъб и Беглик-Таш, разказва им за тях, отговаря на въпроси. Ако някой от учениците има информация или е посещавал тези места, добре е да допълни разказа.

- (~ 15-20 минути.) *Биографии.* Групата се разделя на два екипа и всеки екип получава по 4-5 снимки, единият на Гранитския дъб, другият – на Беглик-Таш. Задачата на всеки екип е да се опита да скицира «биография» на своя обект: как е възникнал, как се е развивал, какво се е случвало около него, на какви неща е бил свидетел през различните епохи и векове. Желателно е «биографиите» да бъдат илюстрирани с 4-5 рисунки.

- (~ 15-20 минути.) *Представяне.* Двама екипа презентират своите разработки.

Продължение на занятието.

- Ако занятието ви е успешно и събудите у учениците интерес към историята, препоръчвам то да има продължение извън училище: на място, имащо собствена история, желателно дълга, или в исторически музей. И на двете места ви препоръчвам да подгответе средата, преди да отидете там с ученици.

- Ако сте избрали историческо място, прочетете повече за него, за да можете да разкажете истории. Огледайте предварително мястото, за да си представите, откъде ще минете с учениците, какво ще им покажете, на какво ще им обърнете внимание, какво ще им дадете да огледат самостоятелно, какви въпроси ще им зададете. Историческото място може да бъде най-различно, според възможностите, които имате: старинни развалини, древни камъни, вековно дърво, стара сграда, историческа местност и т.н.

- Ако сте избрали исторически музей, посетете го предварително и разговаряйте с уредниците, какво освен беседа може да се предложи на учениците. Много музеи в България вече предлагат интерактивни дейности – в София това са например, НИМ, НВИМ, ИЕФЕМ и др.

- И в двата случая огледайте, къде ще можете да седнете с учениците за 20-30 минути след като разгледате мястото, за да поговорите. Вариантът заведение не е добър, защото не позволява съдържателно общуване. В първия случай можете да изберете място в близост до обекта, който разглеждате – поляна, площадка. Във втория случай можете да помолите музея за съдействие, да ползвате подходяща музейна територия – зала, двор, градина.

- Помислете върху това, какво ще попитате учениците в заключителната беседа след разглеждането на избраното място, и какво ще кажете самите вие.

- Поканете придружители и гости на вашето посещение – други учители, родители, ваши приятели.

3.9. КУЛТУРИТЕ НА СВЕТА

Продължителност на занятието: стандартен вариант - 80 минути, удължен вариант (на Зелено училище, екскурзия) – 120 минути

ЦЕЛИ НА ЗАНЯТИЕТО. Стимулиране на позитивен интерес и уважение към другите култури, желание за установяване на връзки, за намиране на нови приятели.

Забележка 2017: В последното десетилетие темата за запознаването с различните култури става все по-актуална и възможностите за такова запознаване постоянно се увеличават. Навсякъде в България вече можеш да срещнеш хора от най-различни краища на света, същевременно все повече хора от България стигат до най-различни краища на света – това е глобализацията в действие. Но в глобализацията се свят е невъзможно да живеем, без да уважаваме другите, без да умеем да сме приятели. Целта на този сценарий се различава от традиционните събития за запознаване с другите култури по това, че неговата цел е не просто да научим нещо за другите, а да направим крачка към харесването им, към приятелството с тях. За съжаление, за българите, освен песимизма към себе си, е характерно и черногледството към другите – няма такава раса, нация или страна, за която ние да не можем да кажем нещо лошо, особено за най-близките си съседи. Според мен, докато мислим и постъпваме по този начин, няма да имаме приятели, и се надявам нашите деца да преодолеят това хейтърство.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

- стая с подредени в кръг столове, достатъчно голяма, за да има възможност да се работи и в отделни малки групи;
- дъска или флипчарт, постерна хартия, флумастери;
- интернет и устройства за достъп за всеки екип – от тази гледна точка занятието може да се проведе в компютърна зала, но могат да свършат работа и телефони или таблети, според това какво има на разположение;
- голяма карта на света, по-добре политическа, закачена на достъпно място за разглеждане или поставена на пода в средата на стаята; списък на държавите в света – разпечатан и закачен/поставен до картата;
- за втората част – написани (напечатани) «късмети» на еднакви листчета хартия, може сгънати, но не е задължително.

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

- (~20-25 минути). *Въведение.* Водещият съобщава на учениците, че се обсъжда идеята училището да участва в международен

проект с партньори от поне 3 държави. Партньорите още не са избрани и няма ограничения за възможните страни. Имате възможност да гадете предложения, кого да поканим за партньори в проекта, кои държави. Предлагам ви да погледнем заедно картата на света и списъка на държавите и да нахвърляме няколко предложения.

Учениците разглеждат картата и списъка, и предлагат държави, а Водещият ги записва на дъската или на постер. В хода на разглеждането могат да възникнат въпроси, къде се намира една или друга държава, затова е добре Водещият предварително да се подготви по този въпрос. След като бъдат записани около 10-12 държави, Водещият спира записването и съобщава следващото условие.

Водещият: Забравих да ви кажа, че ще бъдат одобрени за проекта онези държави, за които успеем да покажем и аргументираме най-много и най-значими общи неща между нас и тях. Неща, които ни свързват в нашата история и култура, които ни сближават, по които си приличаме. Да направим такава обосновка е доста сериозна работа, и ние сигурно няма да успеем да я извършим за всички държави, които сме предложили. Нека да се опитаме да намалим броя на предложенията до 5 или 6, за да можем след това да търсим аргументация за партньорството ни.

Тъй като следващият етап на занятието е работа в малки групи, броят на предложенията, които трябва да останат, трябва да е такъв, че за всяка една държава потенциален партньор да може да се сформира екип от поне 3 ученици, който да я проучва.

За да се определят тези 5-6 държави, с които работата ще продължи, Водещият назовава всяка една от записаните, и провежда с групата кратка дискусия, дали тази държава да остане в списъка, или да отпадне. Ако в процеса на обсъждането не се стигне до търсения резултат, може да се проведе гласуване.

• (~15-20 минути). *Работа в малки групи.* След като бъдат избрани държавите – потенциални кандидати за партньори, участниците се разделят на екипи, всеки от които избира една държава (могат да се разпределят и на случаен принцип, да се изтеглят като жребий примерно). Задачата на всеки екип е в рамките на 15-20 минути да открие най-много общи черти между нас и страната, която проучва. За целта екипът използва всичко, което може – собствената си ерудиция, търсене в интернет, съвети и информация от когото иска чрез каквито иска комуникации и т.н., и съставя в хода на работата си постер, на който изписва «откритията» си. Водещият подпомага работата на екипите, като може да ги насочва какво и как да търсят, насърчава ги, дава положителна обратна връзка.

• (~20-25 минути) *Представяне*. На следващия етап всеки екип представя пред цялата група откритите аргументи за връзка между нашата страна и култура и съответната държава. Представянето на всеки екип се посреща от цялата група с аплодисменти.

След като всички екипи се представят, групата трябва да избере въз основа на представената информация онези страни, които ще бъдат поканени за партньори. Могат да бъдат «одобрени» и всички представени страни, ако има достатъчно аргументи за това. Самото одобряване на партньорите може да се извърши чрез консенсус, или чрез гласуване, или по някакъв друг начин, който е подходящ в дадения момент за конкретната ситуация. Избраните страни-партньори се записват от Водещия на дъската с големи букви.

*При удължен вариант на занятието
препоръчвам тук да се направи почивка.*

Втора част

• (~20-25 минути) *Игра с «късмети»*. Водещият подрежда на масата листчетата с написаните «късмети» и предлага на всички да си изтеглят по един. Задачата е всеки играч да каже накратко, с кои страни и култури ни свързва съответният елемент, написан на «късметчето». Играта е много забавна и познавателна, а дадените долу «късметчета» са съвсем примерни – измислете ваши ☺

• *Примерни «късмети»*

1. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва българският език?
2. С кои езици и народи ни свързва думата КЪЩА?
3. С кои езици и народи ни свързва думата ХЛЯБ?
4. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва православната религия?
5. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва мюсюлманската религия?
6. В кои страни в света, освен в България, живеят българи?
7. С кои страни в света и по какъв начин ни свързват народностите, живеещи в България?
8. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва нашата азбука – кирилица?
9. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва географското положение на нашата страна?
10. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва реката Дунав?
11. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва Черно море?
12. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва Европейският съюз?

13. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва хорото?
14. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва мартеницата?
15. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва правенето на зимнина?
16. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва кафето?
17. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва виното?
18. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва лютеницата?
19. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва цар Симеон Велики? (можете да изберете друга историческа личност, която да е позната на вашите ученици)
20. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва Христо Стоичков? (можете да изберете друга личност от новата и история, която да е позната на вашите ученици)
21. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва град София? (можете да изберете друг град, ако е по-добре познат на вашите ученици – Пловдив, Русе, Несебър, Мелник и др.)
22. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва Османската империя?
23. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва Априлското въстание?
24. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва война (изберете вие коя война/войни ще включите)?
25. С кои страни в света и по какъв начин ни свързва растението чушка?

Коментар. Ако на учениците им допадне темата за различните култури, можете да им предложите да подготвите заедно занятие, посветено на една конкретна култура, която им е интересна. Изберете заедно културата и организационен екип от 3-4 човека. Помогнете им да направят план и сценарий на занятието, подскажете им какви материали и откъде могат да ползват. Добре е да се използват материали като:

- откъси от текстове, представителни за съответната култура;
- снимки и видео, представящи традиционно облекло, бит, кухня, архитектура, природа, изкуства;
- предмети, принадлежащи към съответната култура (ако има възможност).

Много интересно протичат такива занятия, ако се провеждат в празнична обстановка, с карнавализирани елементи и интерактивни уъркшопове – например, говорене на съответния език, танци, готвене. Тогава те се възприемат от учениците като празници и се помнят дълго време.

3.10. ТАЙНИ И ЗАГАДКИ

Продължителност на занятието: стандартен вариант - 80 минути, удължен вариант (на Зелено училище, екскурзия) – 120 минути

ЦЕЛИ НА ЗАЯТИЕТО. Занятието в известен смисъл е заключително за цикъла. То предполага възможност за всеки ученик да сподели пред групата свои интереси и знания, получени извън училище, като по този начин се изяви в нова роля, както и да получи стимул за по-нататъшно развитие и задълбочаване на заниманията си.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И РЕКВИЗИТ.

- Листове А5 формат (това е половинката на А4) за всички ученици, в 2 цвята. Тъй като тези листове трябва в хода на занятието да се закрепят някъде така, че да могат да се четат, трябва да се подготви къде и как да стане това: на коркова дъска с пинове, на флипчарт или бяла/черна дъска с тиксо, на магнитна дъска с магнити и т.н.

- Място за писане – дъска, флипчарт, маркери

ПРОТИЧАНЕ НА ЗАНЯТИЕТО.

- (~8-10 мин.) Въведение. Водещият изписва на дъската с помощта на учениците проблемите, разгледани на предишните занятия, в произволен ред, например:

**ВРЕМЕТО
ЕЗИКЪТ
ПРИРОДАТА
ЧИСЛАТА
КУЛТУРАТА**

Водещият предлага на учениците да оценят коя от тези области им е станала най-интересна - чрез явно гласуване. Резултатът се записва на дъската и се обсъжда кратко.

- (~8-10 мин.) *Тайни и загадки.* Водещият раздава на учениците по 2 листа А5, от двата цвята, например бял и жълт. Задачата е всеки ученик да напише на жълтия лист по 1 интересен въпрос или проблем, по който скоро е намерил интересна информация, а на белия лист – 1 въпрос или проблем, който го интересува, но на който още не е намерил отговор. И за двете задачи е без значение от коя област на знанието са избраните въпроси. Ако някой иска да напише повече въпроси, може да получи допълнително листове от съответния цвят. Написаните въпроси се закрепват от самите ученици на съответното подготвено предварително

място, което е разделено на два сектора – жълт и бял.

• (~30 мин.) *Обсъждане.* След като всички въпроси бъдат закачени, Водещият ги групира тематично в съответните сектори. Обсъждането се започва от жълтия сектор, на «решените» въпроси: Водещият прочита на глас въпросите, и всеки въпрос/проблем се обсъжда в рамките на 1-2 минути от групата: сериозен ли е, важен ли е, колко хора се интересуват от него, с какви други въпроси е свързан и т.н. Не се обсъжда обаче самото съдържание на проблема. След като всички въпроси бъдат обсъдени, Водещият предлага на учениците да изберат 1 въпрос, който им се вижда най-интересен. Въпросът може да се избере чрез гласуване. Избраният въпрос се маркира от Водещия по някакъв начин – подчертава се, огражда се или се написва отново с ГОЛЕМИ БУКВИ.

След като бъде избран «жълт» въпрос, процедурата се повтаря с «белите» въпроси.

• (~30 мин.) *Дискусия.*

Първо Водещият пита, кой е автор на избрания «жълт» въпрос, и го поканва да сподели накратко (в рамките на 2-3 минути) с групата какво знае по него. След като «докладчикът» се изкаже, другите могат да му зададат въпроси, на които той да отговори, всичко в рамките на 8-10 минути.

След това Водещият пита, кой е авторът на избрания «бял» въпрос, и му дава думата да сподели накратко (в рамките на 2-3 минути) - защо го интересува този проблем, къде е неговата неразрешимост, какво е успял да научи, откъде и т.н. След като «докладчикът» се изкаже, другите могат да му зададат въпроси и да предложат свои версии, хипотези, идеи - всичко в рамките на 10-12 минути.

*При удължен вариант на занятието
тази част се удължава,
като преди нея се прави почивка.*